

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.5>**Н. М. Маланюк**кандидат педагогічних наук,
викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін
Київського фахового коледжу транспортної інфраструктури

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено сутнісні особливості майбутніх фахівців залізничного транспорту. Досліджено роль та місце фахівців залізничного транспорту в системі всієї транспортної інфраструктури України, а також вплив на транспортну інфраструктуру євроінтеграційних процесів. Розкрито особливості професійної підготовки фахівців залізничного транспорту в системі неперервної професійної освіти з урахуванням специфіки галузі, нових вимог ринку праці та науково-технічного прогресу. Проаналізовано проблеми професійної підготовки фахівців залізничного транспорту на сучасному етапі та вказано можливі шляхи їх подолання. Обґрунтовано вимоги до підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. Вказано практичні шляхи для підвищення якості підготовки фахівців залізничного транспорту. Досліджено систему професійної підготовки кадрів у сфері залізничного транспорту. Визначено значення транспортної інфраструктури для розвитку економіки України. Встановлено та досліджено функції транспортної інфраструктури. Визначено фактори, що здійснюють вплив на розвиток залізничного транспорту: людський та технічний. Проаналізовано низку проблем, що стоять на шляху вдосконалення системи підготовки фахівців залізничного транспорту. Досліджено нові вимоги до фахівців залізничного транспорту, а також до їх професійної підготовки в умовах неперервної освіти: високий рівень професійної компетентності; готовність до постійного вдосконалення та саморозвитку; достатній рівень володіння хоча б однією іноземною мовою; достатній рівень знань із дисциплін природничо-математичного циклу як підґрунтя для підвищення рівня науковості професійної підготовки; достатній рівень знань із дисциплін гуманітарного циклу як основа гуманітаризації фахової освіти; формування загальних та спеціальних компетенцій (професійної компетентності), необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності.

Розкрито роль міжнародних моніторинрів із пріоритетних напрямів розвитку галузі транспортної інфраструктури для прогнозування потреб ринку праці в кваліфікованих кадрах у майбутньому, а також низки вимог до них. Обґрунтовано систему професійного навчання «для майбутнього», проаналізовано практичні кроки для її реалізації: побудова єдиної картини-бачення розвитку галузі залізничного транспорту; співпраця закладів освіти різних рівнів акредитації; моніторинги ринку праці; співпраця вітчизняних закладів освіти з європейськими; врахування особливостей галузі у процесі модернізації й оновлення змісту та технологій сучасного професійного навчання; побудова моделі майбутнього фахівця залізничного транспорту з переліком вимог до нього; співпраця закладів освіти та ринку праці; система мотивації молодих осіб здійснювати професійну освіту в закладах фахової передвищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній фахівець залізничного транспорту, неперервна освіта, особливості професійної підготовки, залізничний транспорт, транспортна інфраструктура.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси в Україні, бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, мобільність ринку праці є рушіями активних змін у якості професійної підготовки фахівців всіх сфер життєдіяльності суспільства в умовах неперервності освіти. Назріла гостра необхідність вдосконалення професійної освіти як відповідь на низку суперечностей: між запитами молоді особи, що здобуває професійну освіту, та якістю отриманої освіти; між єдністю рівнів професійної освіти та відсутністю зв'язків між ними; між правом на освіту кожної особистості та від-

сутністю рівного доступу до якісної освіти в різних верствах населення тощо.

Національна економіка України теж зазнає якісних змін у своїй структурі, спричинених переходом до ринкових відносин, безвізовим режимом, асоціацією з ЄС та ін. Всі ці фактори стали рушіями розвитку промисловості та транспортної інфраструктури. Проте нині ці галузі не відповідають запитам міжнародної економіки, світового ринку праці. Залізничний транспорт є центральним у транспортній системі, його роль для економіки України є беззаперечною. Тому проблема

професійної підготовки фахівців залізничного транспорту в умовах неперервної освіти є актуальною та потребує шляхів вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки фахівців залізничного транспорту в сучасних умовах присвячено праці Р. Сущенка (управлінська культура майбутніх залізничників), Т. Шаргун, (історичний ракурс розвитку залізничного транспорту в Україні та системи підготовки фахівців); психологічні аспекти впровадження інновацій в умовах реформування залізничного транспорту України розглянуто в дослідженнях В. Самсонкіна та Г. Попової; питання особливостей професійної підготовки виробничого персоналу розкрито в працях В. Аніщенко.

У працях науковців сьогодення проаналізовано лише окремі складники професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. Проте питання особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту розкрито не було.

Мета статті. Головною метою цієї статті є розкриття та характеристика особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту в умовах неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Людиноресурс кожної галузі є ключовим у кожній ланці народного господарства. Від професіоналізму та компетентності працівників залежить еволюціонування та розвиток підприємства (галузі) загалом. Формування висококваліфікованого працівника є стратегічним напрямом розвитку кожної сфери діяльності людини: економічної, соціальної, промислової тощо. Нинішній випускник закладу освіти (коледжу, університету) разом із дипломом, що підтверджує його спроможність працювати в певній вибраній сфері, отримує деякий набір початкових знань, умінь, компетентностей, досвіду, які є необхідними для початку професійної діяльності, але не є достатніми для її реформування та розвитку. Для того, щоб бути рушієм змін у галузі, молодому фахівцю потрібно працювати над своїм вдосконаленням постійно, таким чином він зможе вдосконалювати (розвивати) й галузь своєї професійної діяльності.

Так, науковець Д. Чернилевський наголошує на тому, що для захищеності людини в соціальному плані необхідна широка освіченість людини, її здатність гнучко змінювати напрям та наповнення своєї професійної діяльності в зв'язку зі змінами технологій на вимогу ринку та технічного прогресу. Автор вказує, що вузько професійна підготовка фахівців має зникнути в системі освіти, натомість за рахунок включення циклу загальних природничо-наукових дисциплін до гуманітарної освіти та навпаки. «Чекає свого конструктивного розв'язання проблема інтеграції фундаментальної освіти та професійного навчання. Освіта

стає неодмінною умовою й засобом досягнення інтеграції суспільних, наукових і виробничих сил суспільства» [6, с. 15–16].

Дослідник В. Аніщенко акцентує на специфіці професійної підготовки фахівців, відмінностях її від інших видів освіти. Він називає її «стратегічним продуктом держави». Автор наголошує на тому, що професійна підготовка фахівців нині є ключовим фактором розвитку цілої країни, водночас вказуючи на низку чинників, що впливають на її якість, а саме: відповідність рівня професійної підготовки запитам професії; матеріальна складова частина професійної освіти (кошторис підготовки одного фахівця); наявність відповідного якісного складу педагогічних кадрів у закладі освіти; співпраця ланки освіти та ланки праці; впорядкованість підготовки відповідних кадрів запитам виробництва; введення стандартів професійної освіти (ступеневість, послідовність, неперервність); відсутність будь-яких «зовнішніх» впливів на заклад освіти з ціллю досягнення певних «показників» [1].

Нині залізничний транспорт є стратегічною сферою економіки кожної країни. Тому він має потребу в висококваліфікованих фахівцях, які є конкурентоспроможними на світовому ринку праці в умовах мобільності кадрових ресурсів, які володіють професійною компетентністю, здатні застосовувати отримані знання в нетипових ситуаціях, володіють гнучкістю мислення, спроможні постійно працювати над собою для розвитку обраної галузі, приймати обдумані рішення та відповідати за їх наслідки. В угоді про асоціацію ЄС та України вказано низку зобов'язань стосовно імплементації 7 директив та 4 регламентів ЄС у галузі залізничного транспорту [3; 4]. У зазначених документах йдеться про покращення якості послуг стосовно пасажирських перевезень на залізничному транспорті, розширення доступу всієї мережі підприємств до інфраструктури залізничного транспорту, створення умов щодо інтеграції вітчизняної залізничної системи в європейську.

Транспортна інфраструктура виконує такі функції: з'єднувальну (внутрішню та зовнішню) – сполучає міста і села як в межах України, так і на міжнародному рівні; мобільно-логістичну – доставка пасажирів та вантажів. У всій системі транспортної інфраструктури центральне місце належить залізничному транспорту. Ключові позиції залізничного транспорту зумовлені низкою чинників: доступність, безпека перевезень, розвинена мережа залізничних доріг, вигідне географічне розташування України. На залізничний транспорт припадає основний обсяг вантажних перевезень для стратегічно важливих сфер економіки та промисловості (нафтодобувна, вугільна, нафтопереробна, виробництво будівельних матеріалів, видобування піску,

торфу та ін.). На перевезення пасажирів залізничним транспортом припадає понад 50% всіх перевезень пасажирів. Після введення безвізового режиму з країнами ЄС спостерігається тенденція до зростання пасажироперевезень на залізничному транспорті з 38% до 47%. Отже, роль залізничного транспорту для економічного розвитку України беззаперечна.

На розвиток інфраструктури залізничного транспорту впливають два фактори: людський фактор – залежність від висококваліфікованих та професійно компетентних фахівців, які здатні розвивати галузь; матеріально-технічний фактор – сучасне технічне забезпечення галузі. Ці фактори перебувають між собою в органічній єдності, оскільки без сучасного обладнання неможливо якісно розвивати галузь та найсучасніше обладнання потребує висококваліфікованих фахівців, здатних працювати на ньому.

Роль професіоналів у галузі залізничного транспорту зростає в світлі євроінтеграційних процесів та під впливом сучасних економіко-технічних та інноваційних вимог. Тому гостро постає завдання формування кваліфікованого фахівця залізничного транспорту в системі неперервної професійної освіти.

Від рівня професійної підготовки фахівців залізничного транспорту та її якості залежить функціональна спроможність транспортної інфраструктури як провідної ланки економіки України. Дослідниця Т. Шаргун вказує на низку суперечностей, які необхідно подолати для підвищення професіоналізму майбутніх фахівців залізничного транспорту: між збільшенням кількості навчальної інформації та її ускладненням; між зростанням вимог до сучасного залізничного транспорту та реаліями професійного навчання майбутніх фахівців залізничного транспорту в процесі їх навчання в закладах освіти різних рівнів акредитації; між інтегративним характером професійної діяльності майбутніх фахівців та розрізненим підходом до викладання окремих освітніх дисциплін у процесі фахової підготовки; між специфікою професійного зростання талановитих студентів та відсутністю технологій їх навчання тощо [7, с. 59].

Виконавчий директор Федерації залізничників України Ю. Терещенко вважає основною проблемою підготовки фахівців залізничного транспорту відсутність єдності освіти та ринку праці. Автор у статті «Проблеми підготовки фахівців для залізничного транспорту і шляхи її вирішення» аналізує низку проблем, які заважають вдосконалювати систему підготовки фахівців галузі:

I) невідповідність сформованих у випускників закладів освіти професійних компетентностей (компетенцій) вимогам високотехнологічних процесів, що постійно зростають;

II) проблеми в процесі підготовки майбутніх фахівців:

– для випускників – завищена самооцінка, високі очікування на початку професійної діяльності, низький рівень фахової підготовки;

– для освіти – відсутність єдності стратегії розвитку галузі, ринку праці та освіти, невідповідність потребам ринку праці, відсутність випереджувального професійного навчання, невідповідність актуальних компетентностей у викладачів вимогам часу, застосування застарілих форм та методів навчання, нестикування навчальних програм та запитів (потреб) працедавців;

– для працедавців – недостатня компенсація праці, завищені вимоги до кваліфікації працівників, відсутність чітких вимог до майбутніх працівників, а також і до працюючих у контексті системи необхідних знань [5].

Майбутній фахівець залізничного транспорту є центральною складовою частиною всієї транспортної інфраструктури України. Від якості його підготовки залежить не тільки якість перевезення пасажирів та багажів, а й безпека (збереження майна та здоров'я всіх учасників транспортно-логістичної ланки економіки). Стрімкий розвиток науково-технічного та інформаційного прогресу ставить нові, швидкозмінні вимоги як до майбутніх фахівців залізничного транспорту, так і до рівня їх підготовки. Заклади вищої освіти (передвищої фахової освіти) мають здійснювати свою діяльність «для майбутнього», останнє стосується як формування змісту професійної освіти, так і форм та методів навчання. Доцільним у цьому випадку може стати застосування міжнародних моніторингових із пріоритетних напрямів розвитку галузі, прогнозування потреби ринку праці на кілька років вперед, а також плідна співпраця закладів освіти з підприємствами ПАТ «УкрЗалізниця», а також іншими вітчизняними та зарубіжними компаніями, які займають чільні місця в системі транспортної інфраструктури України як на державному, так і на міжнародному рівнях.

Своєю чергою з'являються нові вимоги до професійної готовності та професійної придатності майбутніх фахівців залізничного транспорту: високий рівень професійної компетентності; готовність до постійного вдосконалення та саморозвитку; достатній рівень володіння хоча б однією іноземною мовою; достатній рівень знань із дисциплін природничо-математичного циклу як підґрунтя для підвищення рівня науковості професійної підготовки; достатній рівень знань із дисциплін гуманітарного циклу як основа гуманітаризації фахової освіти; формування загальних та спеціальних компетенцій (професійної компетентності), необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності.

Спеціалісти в галузі професійної освіти акцентують на нагальній потребі, крім оновлення

змісту професійної підготовки, модернізації процесу викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти (фахової передвищої освіти). Так, дослідник А. Мелецинек наголошує на доконачності застосування викладачами всього спектру серед наявних методів, прийомів та технологій у процесі розв'язання реальних педагогічних проблем, а також із метою досягнення якісного результату своєї діяльності – формування сучасного мислячого фахівця, спроможного успішно протистояти оновленим професійним та суспільним викликам. У праці автор акцентує на важливості співпраці закладів вищої освіти (вищої професійної освіти в сфері інженерії) з Internationale Gesellschaft fur Ingenieurpadagogik (IGIP) / International Society for Engineering Education (Міжнародне співтовариство з інженерної педагогіки) [2, с. 29–41].

Висновки і пропозиції. Таким чином, проблема підвищення якості професійної підготовки фахівців залізничного транспорту є актуальною та потребує якнайшвидшого вирішення. Знання особливостей професійної підготовки фахівців залізничного транспорту в умовах неперервної освіти служить підґрунтям для реформування та розвитку системи професійної освіти (фахової передвищої та вищої). Для того щоб успішно здійснювати підготовку майбутніх фахівців, що відповідають запитам як молоді особи, так і ринку праці, необхідно працювати в таких напрямках:

1) побудова єдиної картини-бачення розвитку галузі залізничного транспорту на 5–10 років з аналізом вимог до майбутніх фахівців;

2) співпраця закладів освіти різних рівнів акредитації (узгодженість змісту, навчальних планів тощо);

3) моніторинги ринку праці з перспективою встановлення потреб роботодавців у конкретній галузі;

4) співпраця вітчизняних закладів освіти (фахової передвищої, вищої професійної освіти) з європейськими, побудова єдиних вимог до професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту;

5) врахування особливостей галузі у процесі модернізації й оновлення змісту та технологій сучасного професійного навчання;

6) побудова системи неперервної освіти «для майбутнього» (випереджувальна система підготовки майбутніх фахівців);

7) побудова моделі майбутнього фахівця залізничного транспорту з переліком вимог до нього;

8) тісна співпраця закладів освіти та ринку праці, а також закладів освіти з виробництвом;

9) система мотивації молодих осіб здійснювати професійну освіту в закладах фахової передвищої освіти.

Наші подальші дослідження будуть стосуватися побудови моделі сучасного фахівця залізничного транспорту, а також формування вимог (професійних, психологічних, особистісних тощо) до майбутнього фахівця галузі, який здобуває професійну освіту в умовах неперервної освіти.

Список використаної літератури:

1. Аніщенко В. Особливості професійної підготовки виробничого персоналу. 2016. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>.
2. Мелецинек А. Сотрудничество ВТШ России с Международным обществом по инженерной педагогике. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2008. Вип. 20. С. 29–41.
3. Никифорок О. Імплементация директив ЕС щодо залізничного транспорту в законодавство України: позитивні та негативні наслідки. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64/econ_2013_10_5.pdf.
4. Сайт Міністерства інфраструктури України. Розділ: Міжнародні зв'язки. URL: <http://mtu.gov.ua>.
5. Терещенко Ю.М. Проблеми підготовки фахівців для залізничного транспорту і шляхи їх вирішення. URL: <http://fzu.uz.gov.ua/ua/Problemi-pidgotovki-kadriv-dlya-zaliznuchnogo-transporty-i-shlyahy-ih-vurishennya>.
6. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437 с.
7. Шаргун Т. Полілінгвальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2008. № 4. С. 59–62.

Malaniuk N. Peculiarities of professional training of future railway transport specialists under conditions of lifelong learning

The article highlights the essential features of future railway transport specialists. The role and place of railway transport specialists in the system of the entire transport infrastructure of Ukraine, as well as the influence on the transport infrastructure of the European integration processes are investigated. The peculiarities of professional training of railway transport specialists in the system of vocational lifelong learning are considered, taking into account the specifics of the industry, new labor market requirements and scientific and technological progress. The problems of professional training of railway transport specialists are analyzed due to the present stage development and possible ways of overcoming them are outlined. The requirements to improve the quality of professional training of future railway transport specialists are substantiated. Practical ways to improve the quality of railway transport specialists training are indicated. The system of personnel's professional training in the sphere of railway transport is investigated. The importance of transport infrastructure in development

of the Ukrainian economy is determined. Functions of transport infrastructure are established and investigated. The factors influencing the development of railway transport are determined and can be divided into two groups – human and technical. A number of problems that inhibit improving the system of railway transport specialists training are analyzed. New requirements for railway transport specialists as well as for their professional training under conditions of lifelong learning are investigated: high level of professional competence; readiness for continuous improvement and self-development; sufficient level of knowledge of at least one foreign language; a sufficient level of knowledge in the disciplines of the natural and mathematical cycle as basis for improving the level of scientific education; an appropriate level of knowledge in the disciplines of the humanities cycle as basis for the humanization of professional education; formation of general and special competences (professional competence) necessary for the effective pursuit of professional activity.

The role of international monitoring on priority directions of the transport industry infrastructure development is revealed in order to forecast the labor market needs for skilled personnel in the future, as well as number of requirements for them are indicated. The system of vocational training “for the future” is substantiated; practical steps for its realization are analyzed: formation of a single picture-vision of the railway industry development; cooperation of educational institutions of different accreditation levels; labor market monitoring; cooperation of domestic educational institutions with European ones; taking into account the features of the industry in modernization and updating of content and technologies of modern vocational training; model construction of a future railway specialist with a list of requirements for it; cooperation between educational institutions and the labor market; system of motivation for young people to pursue vocational education in institutions of professional higher education.

Key words: vocational training, future railway transport specialist, lifelong learning, features of vocational training, railway transport, transport infrastructure.